

بازشناسی ارزش‌های بومی سفالگری منطقه لارستان با تأکید بر نوع سفال و روش‌های ساخت

ریحانه رحیمی نژادان*، مهرنوش شفیعی**، غلامرضا هاشمی***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۱۸

چکیده

بر اساس شواهد موجود قدمت سفالگری در منطقه لار به دوره مس سنگی و هزاره چهارم قبل از میلاد می‌رسد. اشیاء سفالی این منطقه با هدف رفع نیازهای ضروری زندگی روزمره ساخته می‌شوند. لذا ضروری به نظر می‌رسد که جهت حفظ و ثبت این هنر اقداماتی صورت پذیرد. هدف از این پژوهش کاربردی، مستند نگاری سفالگری شهرستان لار و بازشناسی ارزش‌های بومی آن است که با کمک گرفتن از سفالگران قدیمی این منطقه به‌عنوان بخشی از فرهنگ سفالگری لار و استفاده از روش توصیفی برای محافظت از میراث فرهنگی منطقه و ثبت این میراث ارزشمند انجام شده است. این پژوهش درصدد پاسخ دادن به این سؤال‌ها است که سفالگری امروز لار به چه شیوه‌هایی کار می‌شود و شامل چه فرم‌ها، نقوش و کاربردهایی است. ویژگی‌های فن‌شناسی، گونه شناسی سفالینه‌های منطقه، ابزارها، تزئینات، معرفی سفالگران فعال، اصطلاحات محلی و بومی رایج مربوط به حرفه سفالگری این منطقه از جمله موضوعاتی است که در این پژوهش به آن‌ها پرداخته شده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که در گذشته فرم‌هایی مانند غُنب، کوزه چهل و چهار گوشه، قلیان باده‌گیری و... تولید می‌شده اما امروزه عمده تولیدات سفالگران به سمت ساخت قلیان، سرقلیان، کوزه‌های آب و خمره‌های نگهداری مواد غذایی سوق یافته است.

کلید واژه‌ها: سفالگری، لارستان، ارزش‌های بومی سفال، ویژگی‌های فنی سفال

* کارشناس ارشد صنایع دستی دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران. reyhane_28@yahoo.com

** دانشیار صنایع دستی دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول). mehmnoshshafie@yahoo.com

*** استادیار صنایع دستی دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران. art_dr.hashemi@yahoo.com

۱- ظرفی که در قدیم برای ترشی انداختن و تهیه سرکه از آن استفاده می‌کردند.

مقدمه

سفال از کهن‌ترین دست‌ساخته‌های بشری به شمار می‌رود و در گستره تاریخ هنر ایران از جایگاه رفیعی برخوردار است. در اقصی نقاط ایران سفالگری به شیوه‌های مختلف صورت می‌گیرد. منطقه لارستان در جنوب استان فارس دارای سنت‌های سفالگری بومی مخصوص به خود است که تاکنون پژوهشی برای ثبت و مستندنگاری آن صورت نگرفته است. لذا برای شناخت بهتر این هنر بومی، پرداختن به ویژگی‌های فن‌شناسانه، حاملان دانش بومی و اصطلاحات رایج در حوزه سفال این منطقه از منظر مردم‌شناسی ضروری است. بنابراین شناخت آن در جهت حفظ و احیاء این هنر-صنعت در حوزه‌های فن‌شناسی و هنر، نیز در حوزه فرهنگ و مردم‌شناسی ضروری است. همچنین می‌تواند زمینه مطالعات کارآفرینی در منطقه را نیز فراهم آورد. با توجه به یافته‌های متکی بر مشاهدات عینی پژوهشگر در راستای شناخت و معرفی سفال این منطقه، دانش فنی و بومی این هنر مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

سفالگری در لار نسبت به گذشته تغییر محسوسی داشته است. اشیاء سفالی این منطقه بر اساس نیاز ساکنان و با مواد اولیه در دسترس و با حداقل امکانات صنعتی روز ساخته می‌شود. تمامی سفالینه‌ها کاربردی محسوب شده و تزئین‌های آن نیز به ساده‌ترین روش انجام می‌پذیرد. این پژوهش می‌کوشد به شناخت سفال لارستان و بازشناسی ارزش‌های بومی و دانش فنی آن پردازد و به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که: دانش فنی و بومی سفالگری در لارستان چگونه است و سفال‌های این منطقه شامل چه فرم‌ها، نقوش و کاربردهایی هستند؟ پاسخ به این سؤالات علاوه بر معرفی بخشی از فرهنگ منطقه، در راستای حفظ، ثبت و ضبط دانش فنی و بومی سفال و فرم‌های سنتی آن و همچنین اعتلای سفال لار نیز خواهد بود. این پژوهش ابتدا مروری بر زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی شهرستان لار دارد و سپس به معرفی هنرمندان سفالگر شهرستان لار و نسب‌نامه آن‌ها می‌پردازد. در ادامه ویژگی‌های فنی، فرم و کاربرد سفال لار، سفال در آداب و رسوم و ... مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

در خصوص سفال لارستان پژوهش معتبر و علمی انجام نشده است، ولیکن در حوزه های فرادست این موضوع که شامل مبحث سفال به طور عمومی، شهرستان لارستان و همچنین روش کار مستندنگاری که حوزه های نظری و روش کار این تحقیق را شامل می شود منابعی موجود است. بخش نخست زمینه های تحقیق در حوزه سفال را در برمی گیرد که از شاخص ترین منابع از این قرار است: کیانی (۱۳۷۹) در کتاب «پیشینه سفال و سفالگری در ایران» به طور اجمالی به سابقه هنر سفالگری ایران پرداخته و کاربردهایی که سفال برای انسان های نخستین داشته را ذکر کرده. پوپ و اکرم (۱۳۸۷) در کتاب خود با نام «سیری در هنر ایران» تاریخچه سفال و سفالگری ایران را به اجمال توضیح داده و درباره انواع ویژگی های مخصوص سفال های ایرانی مثل رنگ و فرم و لعاب و ... را بررسی و سفال های ایران را شناسایی و طبقه بندی کرده است و همچنین سفالینه های اولیه، اسلامی و سفال های مختلف ایران را مورد بحث قرار داده است.

بخش دوم زمینه های تحقیق در حوزه شهرستان لارستان را در برمی گیرد: وثوقی (۱۳۷۰) در کتاب خود با عنوان لارستان شهری به رنگ خاک درباره پیشینه تاریخی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان لار را مورد بحث قرار داده است. شهپر (۱۳۹۵) در کتاب خود با عنوان فرهنگ عامه مردم منطقه لارستان به طور مفصل مردم شناسی و آداب و رسوم و باورهای عامیانه مردم لار را مورد بررسی قرار داده است.

بخش سوم شامل منابعی در رابطه با مستندنگاری است: کریمی و دیگران (۱۳۹۱) در مقاله ای با عنوان فن شناسی و مستندنگاری سفال جویبار ویژگی های فن شناسی، زیبایی شناسی و کاربردی این هنر - صنعت مورد بررسی قرار گرفته است و قابلیت های فنی، زیباشناسی و تولیدی آن شناخته شده است. نوری و کاخکی (۱۳۹۸) در مقاله خود با عنوان مستندنگاری سفال های گلابه ای منقوش رنگارنگ روی زمینه سفید به معرفی و مستندنگاری شش نمونه از سفال های موزه بنیاد مستضعفان تهران پرداخته اند.

در حوزه باستان‌شناسی و دربارهٔ سفال لارستان اطلاعات کوتاهی توسط علیرضا سرداری زارچی منتشر شده است که به اختصار به آثاری از اوایل دوران اسلامی و قبل از آن اشاره نموده‌اند. بنابراین دیگر منابع ذکر شده به شکل مستقیم با عنوان پژوهش حاضر ارتباط ندارد و در هیچ کدام از این مطالعات انجام شده به این موضوعات به طور مستقیم یا غیرمستقیم اشاره نشده است. این پژوهش از آن جهت پژوهشی جدید به حساب می‌آید.

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی است. در این پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات نظری به صورت مطالعهٔ کتابخانه‌ای (بررسی اسناد، متون کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات و آرشیو موزه‌ها و مجموعه‌های مختلف) و میدانی (به صورت مشاهده و عکس‌برداری و مصاحبه) صورت پذیرفته است.

پیشینه سفالگری در لار

لارستان از بزرگ‌ترین شهرستان‌های جنوبی استان فارس با مرکزیت شهر لار است. این شهرستان از جنوب و شرق به استان هرمزگان، از جنوب غربی به شهرستان لامرد، از غرب به شهرستان خنج و از شمال به شهرستان‌های جهرم و داراب محدود می‌شود (وثوقی، ۱۳۸۰: ۱۱). از گذشته لار در زمینهٔ هنر و صنایع دستی فعال بوده است. سفالگری یکی از هنرهای کاربردی در این منطقه به شمار می‌رود. سفالگری در لار جهت پاسخ به نیازهای مردم این سرزمین شکل گرفته است. تولیداتی با نقوش ساده و بدون لعاب، بوم آورد بودن مواد اولیه و خاک مناسب سفالگری در رونق این هنر تأثیر بسزایی داشته است. تاریخچه سفالگری در لار حداقل حدود ۱۳۰ سال پیش با ورود آیت‌الله سید عبدالحسین لاری به لار می‌رسد که گروهی از گراش (شهری در حدود ۲۰ کیلومتری لار) برای استقبال ایشان آمدند و در کنار منزلشان سکنا گزیده و به این حرفه مشغول شدند.

(صنعتی، ۱۳۹۸، مصاحبه شخصی) (شهر، ۱۳۹۵:۱۳۹) مقاله جدیدی که درباره باستان‌شناسی منطقه لارستان به چاپ رسیده قدمت سفالینه‌های یافت شده در این منطقه را به دوره مس سنگی و هزاره چهارم قبل از میلاد ارجاع می‌دهد (سرداری و سرخوش، ۱۳۹۷:۶۵۷).

ویژگی‌های فنی و بومی سفال لار

مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر زندگی انسان‌ها محیط اطراف آنها است که الگوهای حیات اجتماعی و فرهنگی مردم هم از این اکوسیستم تأثیر می‌گیرد و هم تأثیر می‌گذارد. "اکوسیستم به چرخه ماده و انرژی که همه چیزهای جاندار را در یک محیط در برمی‌گیرد و آن را به چیزهای بی‌جان مرتبط می‌سازد اطلاق می‌شود." (کفیلی و سامانیان، ۱۳۹۲:۱۰۷). در زمینه سفال بومی، مؤلفه‌های فنی شامل شیوه‌های ساخت بدنه و لعاب و ابزار کار جهت پرداخت و شیوه‌های پخت می‌شود که منطبق بر توانمندی‌های محیطی و فن‌های ساده با هزاران سال قدمت است که با روش‌های مختص همان منطقه اجرا می‌شوند. محدودیت‌های هر منطقه تأثیر مهمی را روی شیوه‌ها می‌گذارد که این مسئله نشان‌دهنده تأثیر عوامل محیطی بر فرهنگ‌های بومی هر منطقه است (همان). با این تعریف سفال‌های هر منطقه متناسب با اقلیم و فرهنگ مخصوص به خودش تولید و استفاده می‌شوند شهر لار نیز در بخش سفالگری دارای ویژگی‌های فنی مخصوص به خود از قبیل تکنیک‌های ساخت و خشک کردن و پخت و ... است که در این بخش به بررسی آن‌ها پرداخته خواهد شد.

۱- نحوه تهیه گل سفالگری در لار

مواد اولیه مصرفی در ساخت سفالینه‌های این منطقه شامل خاک رس و آب است که سفالگران این منطقه به شیوه سنتی گل سفالگری مورد نیاز خود را فراوری می‌کنند. نحوه تهیه گل سفالگری از گذشته تا به امروز با روی کار آمدن دستگاه‌های مختلف و ماشینی

شدن جامعه امروز تغییراتی داشته که کار سفالگران را به نسبت گذشته آسان‌تر کرده است. در گذشته سفالگران خاک مورد نیاز خود را توسط چهارپایان از منابع به کارگاه خود انتقال می‌دادند، سپس مقدار خاک و مقدار معینی آب را در حوضچه‌ای از جنس سنگ که به آن سنگ‌آب (عکس ۱) می‌گفتند، می‌ریختند و زمانی بین یک الی یک ساعت و نیم به آن می‌دادند تا کاملاً خیس بخورد و بعد تمام گل را از سنگ‌آب خارج کرده و آن قدر با لگد آن را می‌کوبیدند و پهن می‌کردند تا وقتی که گل موردنظرشان بدست می‌آمد. همان گل را دوباره درون سنگ‌آب می‌گذاشتند و بعد از گذشت یک روز، ورز داده و هواگیری می‌کردند تا از آن برای ساخت ظروف استفاده کنند.

اما امروزه سفالگران خاک مورد نیاز خود را از دشت‌های اطراف شهر لار (دشت خور) جمع‌آوری کرده و با ماشین به کارگاه‌های خود انتقال می‌دهند (عکس ۲ و ۳). خاک‌ها را بدون کوبیدن، در حوضچه‌ای سیمانی با مقدار آب مشخص می‌خیسانند و حدود یک ساعت الی یک ساعت و نیم زمان می‌دهند (عکس ۴)، سپس گل‌ها حدود ۲۵ تا ۳۰ دقیقه با همزن برقی که دائماً در حال چرخیدن است و پره‌های آن گل و آب را کاملاً یکدست و مخلوط می‌کند، هم زده می‌شود (عکس ۵) در حین انجام این عمل گل را بررسی می‌کنند، اگر گل سفت بود کمی آب به آن اضافه کرده و اگر گل نرم بود خاک آلك شده را به آن اضافه می‌کنند تا به گل مناسب و کارپذیر دست پیدا کنند. در انتهای کار، گل را توسط دستگاه اکسترودر ۲ تا ۳ بار هواگیری کرده و یکدست به صورت یک چانه متوسط برای ساخت احجام مورد نظر خود آماده می‌کنند. (عکس ۶ و ۷) (فرد، ۱۳۹۷، مصاحبه شخصی) (صنعتی، ۱۳۹۹، مصاحبه شخصی) لازم به ذکر است در این منطقه هیچ ماده‌ای اعم از لویی یا موی بز و ... به گل اضافه نمی‌شود.

عکس ۱- سنگ آب که در گذشته خاک را در آن می خیساندند
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۹)

۱۲۰

عکس ۲- محدوده مشخص شده با رنگ قرمز نشان دهنده محدوده معدن گل سفالگران لار در حال حاضر است. منبع: (نگارندگان ۱۳۹۹)

عکس ۳- جمع‌آوری خاک
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

عکس ۴- حوضچه سیمانی برای خیساندن خاک
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

عکس ۵- مخلوط کردن گل در همزن

منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

عکس ۶- درست کردن چانه گل توسط اکسترودر

منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

۲- ابزارهای سفالگری در لار

انسان‌شناسی، انسان را موجودی ابزارساز تعریف کرده است که در طول تاریخ با بهره گرفتن از طبیعت یاد گرفتند ابزار کارآمدتری را طراحی کنند (کفیلی و سامانیان ۱۳۹۲). ابزارها به سفالگران کمک می‌کنند تا آنچه در ذهن دارند را بتوانند به راحتی بر روی سفال پیاده کنند. نقوشی که سفالگران در گذشته چه با کمک ابزار و چه بدون استفاده از ابزار بر روی سفال‌ها ایجاد می‌کردند، یکی از راه‌های ارتباط میان اقوام مختلف بوده است. انسان‌ها همواره در پی یافتن راهی برای ثبت و انتقال عقاید، باورها و احساسات و اندیشه‌های خود بودند و تا اختراع خط، از زبان عکس و نقوش عکسی استفاده می‌کردند (شیرانی، جیران و اسپونر و کوهستانی ۱۳۹۶).

تزیینات سفالینه‌ها نمادهای تجریدی و ذهنی است که نسل به نسل به یادگار مانده است و گاه حکایت از درونیات سفالگر و گاه روایت از اعتقادات و باورهای محیط می‌کند. در تهیه و تولید ظروف سفالین، مانند هر هنر دست‌ساز دیگری از یک سری ابزارآلات جهت ایجاد سهولت و ظرافت در کار استفاده می‌شود. سفالگران لار تمامی ابزارهای مورد نیاز را، خود می‌سازند. در جدول ۱ عکس و کاربرد ابزارهای سفالگری برگرفته از مصاحبه با آقایان فرد و اسماعیل‌زاده از سفالگران محلی شهرستان لار آورده شده است.

جدول ۱- ابزارهای سفالگری سفالگران لار و کاربرد آنها (نگارندگان ۱۳۹۹)

جنس ابزار	عکس	کاربرد	آوانگاری	نام ابزار به لاری	نام ابزار به فارسی	
چوب درخت گیس (گز)		گل‌های اضافی اطراف سفالینه را با آن تراش می‌دهند	Pābol	پا بُل	کاهنده	۱
آهن با دسته چوبی		تراش ظرف در حالت چرمینه	kārdak	کاردک	تراش	۲

پلاستیک		نقش انداختن روی شیء ساخته شده	-	چرخ دنده	چرخ دنده	۳
فولاد		تیز کردن کاردک	-	سوهان	سوهان	۴
آلومینیوم		هنگام کار و چرخیدن دستگاه برای هموار شدن سطح بیرونی سفالینه نگاه می دارند تا ظاهر ظرف صاف شود	Püssa	پوسّه	لیسه	۵
هر جنسی می تواند باشد		سفالگر هنگام کار، با آب این کاسه دست های خود را تر می کند تا گل به آن نچسبد و کار ساخت سفالینه به سهولت انجام پذیرد	Lagan paldas	لگن پَس دَس	ظرف آب	۶
چوبی		سوراخ کردن قلیان برای قرار گرفتن نی قلیان در آن	Pessüna sulax kon (Moçela- e qhalyun)	پِسُونَه سولاخ کن (مُچَلَه) قلیون	ابزار سوراخ کن	۷
خار درخت خرما		در کارهایی همچون کم کردن گل، برش دادن و نقش انداختن بر روی ظرف در حال ساخت به کار می رود.	Xar-e fasil	خار فَسیل	سوزن	۸

چوبی		ابزاری برای نقش انداختن روی سفال	Šana	شَنَه	شانه	۹
سفال		ابزاری برای نگه‌داشتن سفال هنگام تراش دادن که بر روی صفحه چرخ به کمک پیچ یا گل نصب می‌شود	Pargar	پرگار	صفحه تراش	۱۰
چوب و توری فلزی		برای الک کردن خاک رس و اضافه کردن به گل سفالگری در صورت لزوم	Alak	الک	الک	۱۱
آهن		مورد استفاده برای گرفتن تاب احتمالی کف کوزه‌قلیان‌ها - قرار دادن کوزه بر روی آن برای نقش انداختن	-	چرخ	صفحه گردان	۱۲

۳- شیوه ساخت سفالینه‌های لار

فنون ساخت سفالینه‌ها شامل روش‌هایی مانند: انگشتی، ورق‌هایی، فیتیله‌ای و چرخ کاری است. تمامی سفالینه‌های لار توسط چرخ سفالگری ساخته می‌شوند (عکس ۷). همگی چرخ‌ها با گذشت زمان از پایی به برقی (به کمک دینام) ارتقا پیدا کرده‌اند (عکس ۸). پس از ساخت گل، سفالگرها برای جلوگیری از چسبیدن گل بر روی صفحه چرخ سفالگری و راحت‌تر جدا کردن آن پس از ساخت، زیر گل را به مقداری خاکستر آغشته می‌کنند (معتقد حقیقی، ۱۳۹۷، مصاحبه شخصی). استفاده از چرخ سفالگری برقی باعث شده سفالگران در حین کار، علاوه بر تسلط کافی بر ساخت فرم و شکل‌های مختلف،

محدودیتی در اندازه و ارتفاع کار نداشته باشند. آن‌ها برای تزئین سفال‌های خود با ابزار مخصوص پس از اتمام حجم، روی چرخ نقوش مورد نظر خود را بر سفالینه‌ها اعمال می‌کنند (جدول ۲).

اگر ظرفی نیاز به دسته داشته باشد که در زبان لاری به اصطلاح گُشه نامیده می‌شود، مدت کوتاهی پس از ساخته شدن ظرف و قبل از رسیدن به حالت چرمینه، دسته آن را وصل می‌کنند. وصل کردن دسته به این صورت است که گل‌های اضافی (شَلِ پَس دَس) را که هنگام چرخ کاری از بدنه جدا می‌کنند، حالت چسبندگی زیادی دارد که آن را برای استفاده در ساخت دسته ظروف نگهداری می‌کنند. سپس این گل‌ها را حسابی ورز می‌دهند تا آماده برای ساخت دسته شود. پس از ورز دادن گل آن را به صورت استوانه‌ای درآورده و با کمک انگشت شصت و اشاره به سمت خود می‌کشند تا به اندازه معمول برسد و در پایان دسته را به قسمت مورد نظر متصل می‌کنند (عکس ۹). جای نی‌قلیان توسط چرخ ساخته می‌شود و بلافاصله پس از ساخت به قلیان چسبانده می‌شود و این کار زمانی انجام می‌شود که قلیان استحکام قابل قبولی دارد و هنوز تراش داده نشده. حدود نیم الی یک ساعت بعد نیز سوراخ نی‌قلیان را توسط ابزار مخصوص در بدنه قلیان ایجاد می‌کنند (عکس ۱۰ و ۱۱).

سفالگران پس از ساخت احجام مورد نظر (عکس ۱۲)، آن‌ها را در اتاقکی قرار می‌دهند تا در سایه به حالت چرمینه^۱ برسند، سپس کوزه‌ها را بر روی ابزاری از جنس گل پخته شده که آن را پرگار می‌نامند و ساخته خود سفالگران است گذاشته و کف کوزه‌ها را با ابزارهای مخصوص (جدول ۱) تراش می‌دهند تا اگر زوائد و ناهمگونی‌هایی وجود دارد از بین برود و فرم اصلاح گردد. یکنواخت و سبک کردن از اهداف پرداخت نمودن است. سفالگران پس از انجام کار تراش سفال‌ها را به حیاط کارگاه در آفتاب و یا گرمخانه کوره انتقال می‌دهند تا سفال‌ها خشک شده و رطوبت خود را از دست بدهند. خشک شدن سفال‌ها ۲ الی ۳ روز به طول می‌انجامد. پس از خشک شدن کامل، سفال‌ها آماده کوره رفتن می‌شوند.

۱- حالتی است که سفال رطوبت خود را تا حدودی از دست داده است.

عکس ۷- آقای معتقد حقیقی در حال سفالگری
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

عکس ۸- دینامی که به چرخ پایی متصل شده
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

عکس ۹- عکسی از دسته کوزه
منبع: (همان ۱۳۹۹)

عکس ۱۰- آماده کردن دهانه برای نی قلیان
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۹)

عکس ۱۱- ایجاد سوراخ برای جای نی قلیان توسط ابزار مخصوص
منبع: (همان)

عکس ۱۲- آقای صنعتی در حال جابه‌جا کردن قلیان پس از ساخت
منبع: (همان)

۴- کوره پخت سفال در لار

کوره‌های سفال‌پزی در این منطقه همچنان همان سبک و روش قدیمی خودش را داراست و طور کاملاً سنتی ساخته شده‌اند (عکس ۱۳). تمامی کوره‌های مشاهده شده در لار بر روی زمین قرار دارند این کوره‌ها از آجر و کاه گل ساخته شده و شامل دو قسمت است: قسمت پایین که محل قرارگیری مشعل بزرگ آهنی است و قسمت فوقانی آن محل چیدن ظروف سفالی است که بسته به نوع کوره در قسمت پایین نیز سفال‌ها چیده می‌شوند (عکس ۱۴ و ۱۵). در حدود نیم قرن پیش سوخت این کوره‌ها از خار و خاشاک‌های بیابان تهیه می‌شده، اما با گذشت زمان و پیشرفت تکنولوژی و قرار گرفتن راحت‌تر سوخت به دست سفالگران، سوخت این کوره‌ها به گازوئیل و سپس گاز تبدیل شده که خود کاهش هزینه را برای تولیدکننده در پی داشته است (صنعتی و معتقد حقیقی، ۱۳۹۷، مصاحبه شخصی). در لار کوره‌ها به دو نوع تقسیم می‌شوند؛ ۱- کوره با سوخت گاز ۲- کوره با سوخت گازوئیل که ساختمان آن‌ها با یکدیگر متفاوت است.

کوره‌های گازسوز: ارتفاع این کوره‌ها حدود ۲ متر و کل کوره فضایی حدود ۴*۳ متر را اشغال کرده اما درون کوره حدوداً ۲/۲۰ متر است. ضخامت دیواره آن‌ها بین ۶۰ تا ۸۰ سانتی‌متر متغیر است و در سقف آن‌ها یک درفت بزرگ حدود نیم متر و چهار درفت کوچک‌تر در چهار طرف کوره مشاهده می‌شود (عکس ۱۶). درون کوره نیز دوطبقه با سقف طاقی (برای گردش بهتر هوا در کوره)، که بین این دوطبقه نیز منفذی حدود یک متر وجود دارد و مشعل در مرکز طبقه پایین قرار دارد (عکس ۱۷). مدت زمان آتش دهی در این کوره‌ها ۲۴ ساعت و سرد کردن آن طی ۳ الی ۴ روز به طول می‌انجامد. طی هر بار پخت تعداد ۵۵۰ عدد سفالینه (بسته به اندازه) می‌توان درون کوره قرار داد (عکس ۱۸).

کوره‌های گازوئیل سوز: این نوع کوره‌ها مقداری با کوره‌های گازسوز تفاوت دارند. این گونه که کوره‌های گازوئیلی با ارتفاع ۵ متر (۲ متر آن ارتفاع طبقه زیرین و ۳ متر ارتفاع طبقه فوقانی) و فضای اشغال شده ۴*۳ با فضای درونی در حدود ۲/۵۰ متر، دیواره‌هایی با ضخامت ۶۰ تا ۹۰ سانتی‌متر و دوطبقه هستند و تفاوت آن با کوره گازی این

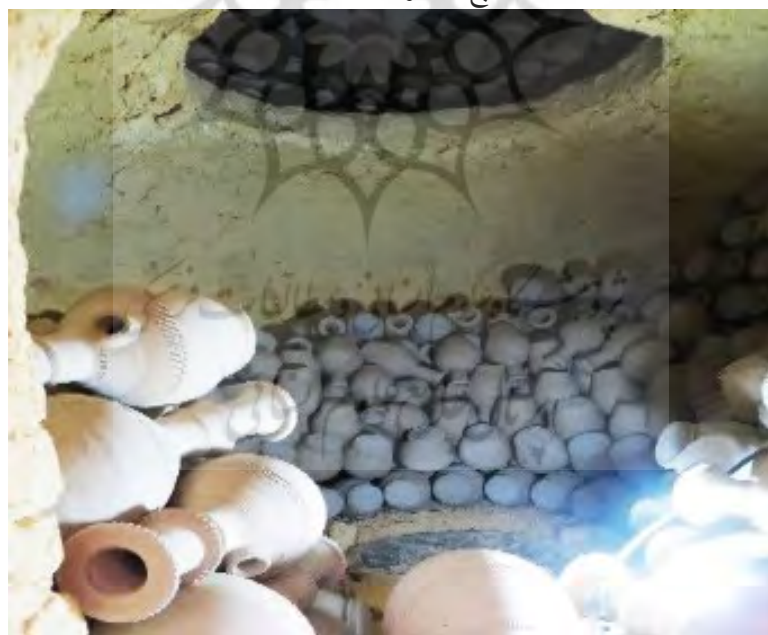
است که یک درفت در وسط سقف طاقی شکل قرار دارد و طبقه اول و دوم توسط صفحه‌ای مشبک که متشکل از ۱۸ سوراخ دایره‌ای شکل به اندازه ۱۰ سانتی‌متر است از هم جدا شده‌اند و چون طبقه زیرین در تماس مستقیم با آتش کوره قرار دارد و امکان شکستن ظروف سفالی بسیار زیاد است به همین دلیل سفالگران برای پخت سفال‌های خود فقط از طبقه فوقانی آن استفاده می‌کنند. مدت زمان روشن کردن این کوره‌ها حدود ۱۴ الی ۱۵ ساعت و سرد کردن آن طی ۲ روز به طول می‌انجامد (عکس ۱۹).

در هر دو نوع کوره یک دریچه برای ورود سفالگر به کوره و چیدن سفال‌ها در طبقه زیرین وجود دارد که پس از پر کردن کوره و قبل از روشن کردن، دریچه را با صفحه‌ای از آجر یا کاشی و گِل، کاملاً می‌پوشانند و پس از اتمام فرایند پخت و سپس سرد شدن کوره، آن دریچه را کاملاً خراب کرده و سفال‌ها را از کوره خارج می‌کنند. این کوره‌ها به نسبت حجم بالایی که دارند در هر مرحله از پخت سفالینه‌های زیادی را در خود جای می‌دهند و لازمه کار کردن با این کوره‌ها داشتن تجربه کافی است و سفالگران به‌صورت کاملاً تجربی و با دیدن درون کوره از درفت بزرگ کوره، از پخته شدن سفال‌ها اطمینان حاصل می‌کنند.

برای چیدن سفال‌ها در کوره حداقل به حضور دو نفر احتیاج است. شخص اول داخل کوره (معمولاً استادکار) رفته و نفر دوم سفال‌ها را به دست نفر اول که در کوره قرار گرفته می‌دهد تا آنها را مرتب بر روی طبقه بچیند. کوزه‌قلیان‌ها توسط فرد داخل کوره به‌صورت سر و ته در کنار یکدیگر چیده می‌شوند. (عکس ۲۰) به گفته سفالگران محلی کوره را حدود ۲۴ ساعت روشن نگه می‌دارند و پس از پایان زمان آتش دهی آن را خاموش کرده و ۷۲ ساعت به کوره زمان می‌دهند تا سرد شود. پس از آن نوبت به تخلیه کوره می‌رسد که حداقل با حضور دو نفر امکان‌پذیر است. سقف کوره‌های اتاقی به‌عنوان گرمخانه نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد.

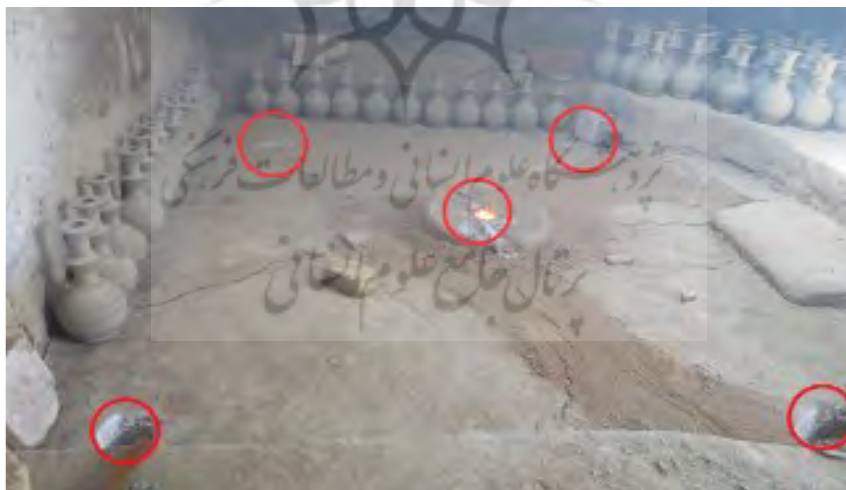
عکس ۱۳- نمایی از روبه روی کوره گازی
منبع: نگارندگان (۱۳۹۹)

عکس ۱۴- درون کوره سوخت گاز
منبع: نگارندگان (۱۳۹۷)

عکس ۱۵- درون کوره سوخت گازوئیل
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

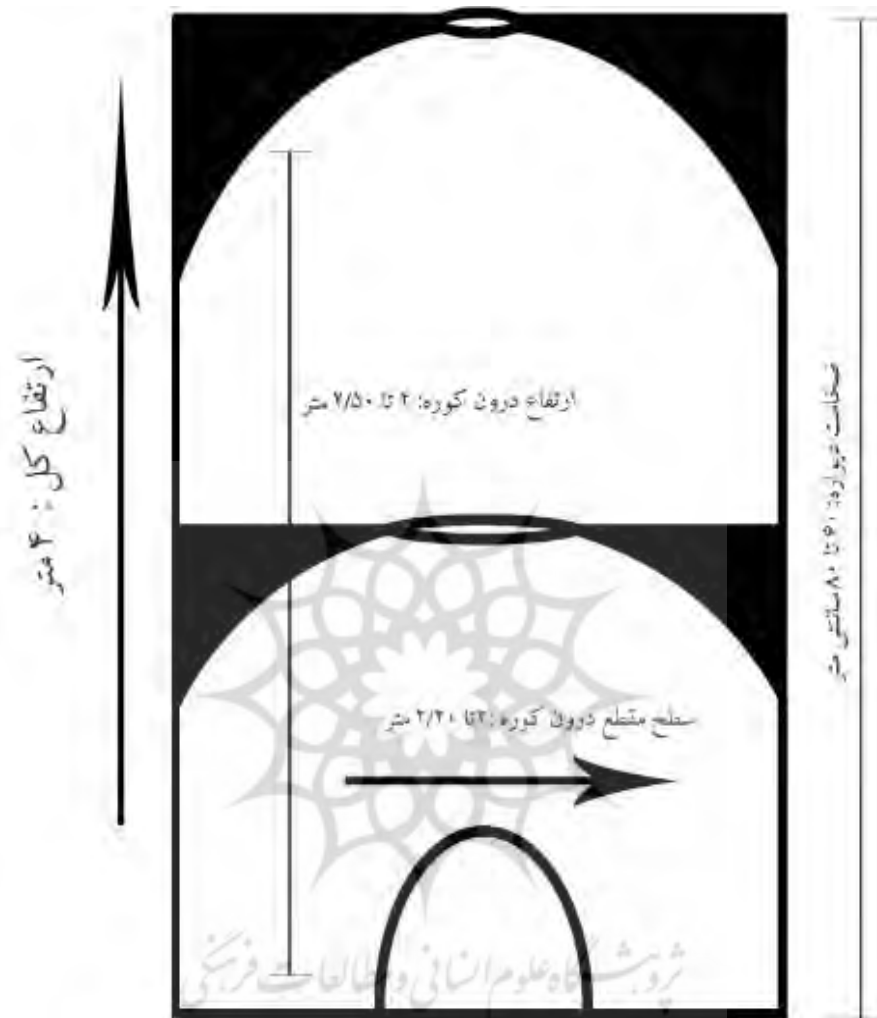
عکس ۱۶- سقف کوره گازی و ۵ درفت آن که از آن به عنوان گرمخانه نیز استفاده می‌شود
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

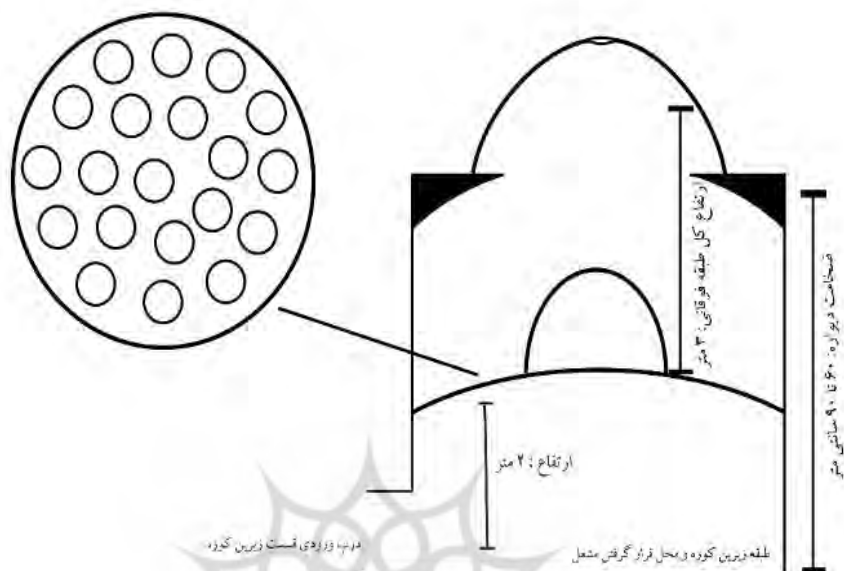
عکس ۱۷- مشعل کوزه گازی که در وسط کوره قرار دارد
منبع: نگارندگان (۱۳۹۹)

عکس ۱۸- نحوه چیدن کوزه‌قلیان‌ها در کوره
منبع: نگارندگان (۱۳۹۹)

عکس ۱۹- نمایی از روبه‌روی کوره‌گازی
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۹)

عکس ۲۰- نمایی از روبه روی کوره گازی گازی
منبع: نگارندگان (۱۳۹۹)

۵- کوره دوده دهی در لار

یکی از کارگاه های سفالگری در لار مختص ساخت سرقلیان است که سفالگر سرقلیان ها را به روش دوده دهی سیاه می کند و کوره آن نیز مختص همین کار ساخته شده که در این قسمت به توضیح آن می پردازیم. کوره مشاهده شده در لار به شیوه سنتی بر روی زمین و در دامنه کوه ساخته شده (عکس ۲۱) که دارای سه مخزن احیا می باشد. ساختار کلی این کوره به شکل مستطیل است که در دو طرف آن دو خمره بزرگ قرار گرفته است که این دو خمره به عنوان دیواره اصلی کوره عمل می کند اما مخزن وسط با آجر ساخته شده است و هر سه دارای دو طبقه برای قرار گرفتن سفال ها هستند. سوخت این کوره با نفت یا گازوئیل است.

سفالگر پس از چینش سفال‌ها در کوره (عکس ۲۲)، ابتدا سرقلیان‌های خود را به مدت هشت ساعت، نیم پخته می‌کند و پس از گذشت این مدت زمان، کود حیوانی را روی سرقلیان‌ها ریخته و از پایین با کمک دمنده شعله را وارد کوره می‌کند. برای شعله گرفتن کوره، ابتدا از برگ درخت نخل کمک گرفته و به محض روشن شدن کوره، در آن را با تکه‌ای کاشی می‌بندد و با گِل شُل که مقداری کاه به آن اضافه شده آن را محکم می‌کند. پس از گذشت دو الی سه ساعت سفال‌های احیاء شده آماده هستند. بعضی از سرقلیان‌ها به علت تغییر ناگهانی دمای کوره ذوب شده یا می‌شکنند (عکس ۲۳). روزانه تعداد زیادی از این سفال‌ها به همین علت دور ریخته می‌شوند (نعمت اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۸، مصاحبه شخصی).

در واقع رنگ خمیره و پوسته این سفال‌ها پس از پخت، تنها نتیجه شرایط احیاء است. در مرحله نخست که سفال را در داخل کوره قرار داده و کوره را روشن می‌کنند و محیط پخت اکسیدکننده‌ای به وجود می‌آورند تا ظروف در این مرحله به رنگ قرمز درآید، سپس راه ورود هوا را به کوره مسدود نموده تا محیط پخت، احیاکننده گردد. بخار آبی که قبلاً در اثر تبخیر آب شیمیایی و یا از سوختن مواد آلی نباتی و یا هیزم و خار در کوره ایجاد شده، کار احیا را تسهیل می‌نماید. در نتیجه آتش با شعله‌ای دودآلود سوخته و کاهش اکسیژن موجب تبدیل اکسید فر (قرمز) به اکسید فرو (سیاه)، گردیده و به این جریان اتمسفر کاهش یافته می‌گویند. در این مرحله است که ظروف به رنگ خاکستری درمی‌آیند (کامبخش فرد، ۱۳۸۰: ۱۱۴ و ۱۱۵) (عکس ۲۴). عکس ۲۵ نمای خطی شده از کوره دوده‌دهی را نشان می‌دهد.

عکس ۲۱- چینش سرفلیان ها داخل کوره
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۷)

عکس ۲۲- کوره دوده دهی
منبع: (همان)

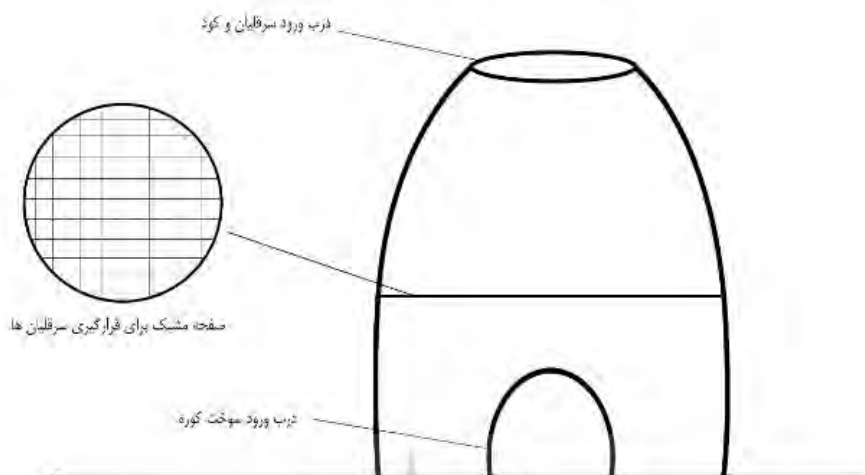
عکس ۲۳- محصول نهایی

منبع: (همان)

عکس ۲۴- ضایعات کوره به خاطر بالا رفتن دما

منبع: (همان)

عکس ۲۵- عکس خطی شده از کوره دوده‌دهی
منبع: (همان)

۶- معرفی هنرمندان سفالگر فعال شهرستان لار و نسب نامه آنها

با توجه به شرایط جغرافیایی و فراهم بودن امکانات طبیعی موجود در رابطه با سفال و سفالگری این منطقه اکثر افراد شاغل در این حرفه به صورت شغل وراثتی و اجدادی با این شغل آشنا شده‌اند و این شغل را برگزیده‌اند که این مهارت و توانایی در طول قرون و سالیان متوالی نسل به نسل تداوم یافته و توسعه پذیرفته است. تمامی افرادی که در لار به شغل سفالگری مشغول هستند را مردان تشکیل می‌دهند. جدول ۲ نام تمامی سفالگران فعال در منطقه لار و تصاویر ۲۶ و ۲۷ موقعیت کارگاه‌های سفالگری را توسط عکس هوایی نشان می‌دهد.

جدول ۲- نسب نامه سفالگران فعال در لار (نگارندگان ۱۳۹۹)

نام سفالگر	مدت فعالیت	نام پدر	شغل پدر	مدت فعالیت پدر	نام پدر بزرگ	شغل پدر بزرگ	مدت فعالیت
۱ عبدالنبی صنعتی	۳۷ سال	حاج آهنعلی	سفالگر	۷۰ سال (فوت شده)	صَفَر	سفالگر	-
۲ احمد فرد	۵۰ سال	شعبان	بنا	-	زینل	کارگر	-
۳ محمد فرد	۳ سال	احمد	سفالگر	۵۰ سال (در قید حیات)	شعبان	بنا	-
۴ نعمت اسماعیل زاده	۵۰ سال	اسماعیل	سفالگر	۷۰ سال (فوت شده)	غلام	سفالگر	از کودکی (فوت شده)
۵ علی اسماعیل زاده	۵۰ سال	اسماعیل	سفالگر	۷۰ سال (فوت شده)	غلام	سفالگر	از کودکی (فوت شده)
۶ یوسف اسماعیل زاده	۲۰ سال	علی	سفالگر	۵۰ سال (در قید حیات)	اسماعیل	سفالگر	۷۰ سال (فوت شده)
۷ رضا اسماعیل زاده	۴۰ سال	اسماعیل	سفالگر	۷۰ سال (فوت شده)	غلام	سفالگر	از کودکی (فوت شده)
۸ محمدجواد معتقد حقیقی	بیش از ۵۰ سال	محمدعلی	سفالگر	۶۰ سال (فوت شده)	رجب	بنا	-
۹ رجب معتقد حقیقی	۵۰ سال	محمدعلی	سفالگر	۶۰ سال (فوت شده)	رجب	بنا	-
۱۰ حبیب معتقد حقیقی	۴۰ سال	رجب	سفالگر	۶۷ سال (در قید حیات)	محمدعلی	سفالگر	۶۰ سال (فوت شده)
۱۱ کاظم فخاری	۵۰ سال	محمدعلی	سفالگر	۶۰ سال (فوت شده)	-	سفالگر	از کودکی (فوت شده)
۱۲ حسین آگاه	۳۰ سال	غلامرضا	بنا	-	عبدل	بنا	-
۱۳ علی آگاه	۳۰ سال	غلامرضا	بنا	-	عبدل	بنا	-

عکس ۲۶- هوایی از موقعیت کارگاه های سفالگری لار

منبع: (نگارندگان ۱۳۹۹)

عکس ۲۷- عکس خطی شده از کوره دوده‌دهی

منبع: (همان)

۷- انواع سفال‌های تولیدی در لار و کاربرد آنها

در لار ۲۲ گونه سفالینه یافت شد که تعداد زیادی از آن‌ها به دلیل تغییر ذائقه مردم به و تغییر سبک زندگی تولید نمی‌شود. در این بخش به‌طور مختصر کاربرد آن‌ها توضیح داده می‌شود. خمره‌ها با توجه به بلندی و گردی آن تقسیم‌بندی می‌شود. و هرکدام کاربرد مخصوص به خود را داشته و بدنه تمامی این سفالینه‌ها به رنگ نخودی است. طبق مصاحبه‌ای که با سفالگران قدیمی صورت گرفت، اذعان بر استفاده‌ی لعاب در قدیم به‌صورت سنتی داشتند که اکنون بازمانده‌ای از سفال‌های قدیمی که بر روی آن لعاب اعمال شده در موزه‌ی باغ نشاط لار نگهداری می‌شود. مطالب جدول ۳ بر اساس مصاحبه با صمد کامجو (نویسنده)، افراد محلی و سفالگران تنظیم شده است.

جدول ۳- فرم و کاربرد سفالهای لار (نگارندگان ۱۳۹۹)

وضعیت تولید	نقش و فرم	عکس	آوانگاری	واژه لاری	نام فارسی	
تولید می شود	 <p>دارای دو ردیف نقش خطوط اریب و دو دسته نگه دارنده</p>		Xomay do goša	خُمَه دو گُشه	خمرة دو گوشه	۱
توضیحات: برای نگهداری از حبوبات، مهبویه و یا خنک نگه داشتن آب از آن استفاده می کردند.						
تولید می شود	 <p>دارای دو ردیف نقش اریب</p>		Goldü	گُلدو	گلدان	۲
تولید می شود	 <p>دارای یک دسته نگه دارنده و دهانه تنگ تر نسبت به سکرَو</p>		Fü	فو	کوزه	۳
توضیحات: این نوع ظرف برای نگهداری آب استفاده می شده و دهانه آن از سکرَو تنگ تر است (بِجَه فو: همان کاربرد فو را دار است اما در ساینز کوچکتر ساخته می شود).						

تولید می‌شود	بدون نقش و دسته نگه‌دارنده		Küzay šawbarāti	کوزه شَوْبَرَاتِي	کوزه	۴
توضیحات: در قدیم چون پزشک و داروی قابل توجهی نبوده کودکان بسیاری بر اثر بیماری فوت می‌شدند، والدین این کودکان برای خیرات کودکانشان هر ساله در روز ۱۵ شعبان این کوزه‌ها را شربت می‌کردند و به مردم می‌دادند. (هنوز هم کم‌وبیش این رسم دیده می‌شود)						
تولید می‌شود	بدون نقش و دارای یک دسته نگه‌دارنده		Sakraw	سَکْرَو	کوزه	۵
توضیحات: دهانه آن نسبت به فوگشادتر بوده و برای نگهداری آب مورداستفاده قرار می‌گیرد (ظرفیت آن حدود ۱۵ لیتر آب است).						
تولید می‌شود	 دارای پنج ردیف نقش خطوط اُریب		Qalyun	قَلِیون	قلیان لاری	۶
توضیحات: خود به شش نوع تقسیم می‌شود. ۱- قلیان لاری ۲- قلیان دارابی ۳- قلیان بستکی ۴- قلیان مسافرتی ۵- قلیان دکوری ۶- قلیان مینابی						

تولید می شود	 دارای پنج ردیف نقش خطوط اُریب		Qalyun minabi	-	قلیان مینابی	۷
تولید می شود	 دارای چهار ردیف نقش اریب		Qalyun bastaki	-	قلیان بستکی	۸
تولید می شود	-		Qalyun decori	-	قلیان دکوری	۹
توضیحات: کوچک ترین سایز قلیان که صرفاً جنبه تزئینی دارد.						
تولید نمی شود	 دوپوسته دارای خطوط موج	 	Qalyun bādagiri	قلیون بادّه گیری	-	۱۰
توضیحات: کاربرد این قلیان نیز مانند دیگر قلیانهاست با این تفاوت که در قسمت دهانه، سفال دوپوسته است.						

تولید می‌شود	-		Sar Qalyun	سر قلیون	سرقلیان	۱۱
توضیحات: روی سرقلیان قرار می‌گیرد.						
تولید می‌شود	دارای دو ردیف نقش خطوط آریب و دو دسته نگه‌دارنده	<p>از نمای روبه‌رو</p> <p>از نمای بالا</p> 	Danširi	دن شیری	کوزه دهن شیری یا چهار نوشی	۱۲
توضیحات: این کوزه هم مانند سایر کوزه‌ها برای نگهداری و خنک کردن آب از آن استفاده می‌شده است. (دهانه آن دارای چهار لبه است)						
تولید نمی‌شود	-		Fükfuko y šali	فوک فوکوی شلی	سوت	۱۳
توضیحات: وسیله‌ای برای بازی بچه‌ها که از آن مانند سوت صدا درمی‌آمده است. (در قسمت پایین آن دو سوراخ برای خروج هوا وجود دارد)						

تولید نمی شود	 <p>دارای خطوط صاف و موج به صورت یکی در میان و یک سوم آن از لعاب پوشیده شده</p>		Yomb	عُنب	کوزه	۱۴
توضیحات: برای ترشی انداختن و تهیه سرکه از آن استفاده می کردند.						
تولید نمی شود	تا نیمه گلدان با لعاب سبزرنگ پوشیده شده است		Goldü	گلدو	گلدان	۱۵
توضیحات: مانند گلدان های سفالی ساده امروزی انواع مختلفی دارد.						
تولید نمی شود	دارای دو خط موازی و یک خط موج در زیر آن و دارای لعاب به رنگ آبی		Asi	آسی	کشک ساب	۱۶
توضیحات: این ظرف مورد استفاده برای ساییدن کشک، خمیر کردن آرد و یا قرار دادن گوشت قطعه شده کباب کنجه لاری بوده است.						

تولید می‌شود	 		Kaleng	کَلینگ	-	۱۷
<p>توضیحات: ظرفی برای استفاده روزانه مهویه (غذای لاری). این خمره معمولاً متوسط و دارای دو یا چهارگوشه (دسته) است و برای نگهداری مهویه از آن استفاده می‌شود. معمولاً در ظرف را با پارچه‌ای می‌پوشانند. لازم به ذکر است که امروزه این خمره‌های کوچک در انواع مختلف و بدون لعاب ساخته می‌شوند.</p>						
تولید می‌شود	دارای یک دسته نگه‌دارنده و بدون نقش		Livān -e geli	لیوان گِلی	لیوان سفالی	۱۸
<p>توضیحات: برای خوردن آب مورد استفاده قرار می‌گیرد و شکل‌های متفاوتی از آن در بازار موجود است.</p>						
تولید می‌شود	دارای چهار ردیف خط اریب	 	Kal-e kaftari	کَلِ کَفتری	آبخوری کبوتر	۱۹
<p>توضیحات: از این ظرف برای آب دادن به کبوترها استفاده می‌شود.</p>						

تولید می شود	 <p>دارای چهار ردیف نقش خطوط اریب</p>		Gā:dosa	گادسه	-	۲۰
توضیحات: ظرفی که در آن ماست می بستند.						
تولید نمی شود	 <p>دارای سه عدد نقش گل و سه ردیف خطوط اریب و همچنین شش عدد دسته نگهدارنده</p>		Küzay čel-o čar goša	کوزه چل چارگشه	کوزه چهل و چهار گوشه	۲۱
توضیحات: از این کوزه نیز مانند سایر کوزه‌ها برای نگهداری آب استفاده می شده.						
تولید می شود	 <p>دارای هفت ردیف نقش اریب</p>		Bok Bokü	بک یا بکو	قلک	۲۲
توضیحات: برای نگهداری پول از آن استفاده می شود.						

۸- ملحقات سفال در لار

در گذشته کوزه‌ها و ظروف سفالی جزو لاینفک زندگی مردم لار به شما می‌رفتند. به طوری که سفالینه‌ها دارای ملحقات نیز بودند. از وسایل قدیمی آب، چهارپایه‌ای بود از جنس چوب که برای نگهداری کوزه از آن استفاده می‌شد. دلیل استفاده از کوزه دان این بوده که کوزه روی زمین قرار نگیرد و احیاناً در دست‌وپا یا بازی بچه‌ها نشکند و یا نیفتد و آب آن هدر نرود، همچنین به خاطر بالا بودن کوزه از سطح زمین، هوا به تمامی سطح کوزه برخورد می‌کرده و باعث سریع‌تر خنک شدن آب درون کوزه می‌گشته و همچنین اگر زمین زیر کوزه خاکی بوده، با بالاتر قرار گرفتن کوزه از سطح زمین تراوشاتی که کوزه از خود داشته از کثیف شدن زیر آن جلوگیری می‌شد. کوزه‌دان‌ها با توجه به اندازه‌شان و مکانی که از آن استفاده می‌شد (مصرف خانگی یا برای مکان‌های شلوغ)، گنجایش نگهداری ۱ الی ۹ کوزه را داشتند. تصاویر ۲۸ و ۲۹ نشان‌دهنده دو نوع کوزه‌دان هستند.

عکس ۲۸- کوزه‌دان با گنجایش چهار کوزه عکس ۲۹- کوزه‌دان با گنجایش یک کوزه

منبع: (همان)

منبع: (نگارندگان ۱۳۹۹)

۹- اسباب بازی ها و بازی های محلی مرتبط با سفال در لار

بیکرک های حیوانی یا انسانی به عنوان اسباب بازی در لار یافت نشد اما دو نمونه بازیچه که در لار با گل ساخته می شده شامل:

۱- فوک فوکوی شلی: این اسباب بازی نوعی سوتک محلی است که نحوه ساخت آن این گونه است که فرد با گل سفالگری یا گل ته نشین شده در برکه، شیء کروی و توخالی را ساخته و با کمک چوب سه سوراخ روی آن برای ورود و خروج هوا اضافه می کند. شکل ظاهری هر سوت با توجه به سلیقه سازنده آن نیز قابل تغییر است.

۲- پاتلککو: این بازی به شرح زیر انجام می شود: این بازی بیشتر در تابستان ها که آب انبارها را برای آبیگری در زمستان تخلیه می کردند رواج داشت. این گونه که چندین نفر جمع شده و ۲ به ۲ به گروه هایی تقسیم می شوند و هر کدام گلوله ای از گل شل برداشته و به صورت کاسه کوچکی (پاتلک) درمی آورند (صنعتی، ۱۳۹۸، مصاحبه شخصی) (عکس ۳۰). بعد نفر اول پاتلکش را محکم از دهانه به زمین می زد، ته پاتلک سوراخ می شد، بعد نفر دوم مقداری شل به اندازه سوراخ به نفر اول می دهد و نفر اول باز کاسه می سازد آنگاه نفر دوم باید این کار را تکرار کند این بازی تا وقتی ادامه دارد که گل شل یکی از بازیکنان تمام شود. در آخر برنده ها نیز با هم مسابقه می دهند و بازی را تکرار می کنند تا بالاخره یک نفر پیروز میدان شود. (باقریان، ۱۳۸۹: ۱۱).

عکس ۳۰- پاتلک
منبع: (نگارندگان ۱۳۹۹)

۱۰- نقوش سفال لار

نقوشی که بر روی سفالینه‌ها یافت شده با زندگی و طبیعت پیرامون این منطقه ارتباط مستقیم دارد. به طوری که بسیاری از این نگاره‌ها از طبیعت گرفته شده و همچنین هماهنگی موجود بین نقوش طبیعی با سایر نقش‌های هندسی از دلایل اصلی کاربرد گسترده این نگاره‌ها در سفالینه‌هاست. همه نقوشی که در سفالینه‌های لار استفاده می‌شود، بسیار ساده و انتزاعی‌اند که نقوش تنها به صورت نقش کنده و نقش افزوده بر روی سفالینه‌ها یافت شد. پس از تحقیقات انجام شده تعداد ۹ نقش از سفال‌های لار یافت شد که البته فقط دو نقش شماره ۳ و ۹ در جدول ۴ بین تمامی سفالگران مشترک و پرتکرار است و بقیه نقوش هر از گاهی بر روی سفالینه‌ها مشاهده می‌شوند.

سفالگران به تبعیت از گذشته از این نقوش برای تزیین سفال‌های خود استفاده می‌کنند و علیرغم مفاهیم ضمنی که هر نقش می‌تواند داشته باشد، سفالگران این منطقه دلیل و

مفهومی را برای انجام این نقوش قائل نیستند. به ندرت در برخی از کارگاه‌ها ایجاد نقوش جدیدی را شاهد هستیم. جدول ۴ نشان‌دهنده نقوش رایج بر روی سفال‌های لار است. به جز تعداد اندکی از نقوش که بین برخی از سفالگران معروف است سفالگران برای دیگر نقوش، نام خاصی قائل نیستند. شانه، سوزن و چرخ‌دنده که عکس و توضیح آن در جدول ۱ به تفصیل آورده شده از ابزارهای رایج نقش‌اندازی بر روی سفال است که بین تمامی سفالگران مشترک است.

جدول ۴- نقوش رایج بر روی سفال‌های لار (نگارندگان ۱۳۹۹)

نقش					
	۳		۲		۱
نام نقش به زبان محلی: بدون نام		نام نقش به زبان محلی: برگ		نام نقش به زبان محلی: کلاغو (KalāYü)	
	۶		۵		۴
نام نقش به زبان محلی: بدون نام		نام نقش به زبان محلی: می (Maei)		نام نقش به زبان محلی: درخت	
	۹		۸		۷
نام نقش به زبان محلی: بدون نام		نام نقش به زبان محلی: بدون نام		نام نقش به زبان محلی: مُرغو (MorYü)	

۱۱- اصطلاحات رایج در سفالگری لار

مردم هر منطقه بسته به لهجه، زبان یا گویش مخصوصی که دارند، اصطلاحاتی نیز در مشاغل و همچنین کارهای روزمره و ... دارند. لار نیز با وجود زبان لاری، برای بسیاری از واژه‌های مخصوص سفالگری خود اصطلاحاتی رایج دارد که بین همه سفالگران یکسان است. در جدول ۵ اصطلاحات بومی مخصوص سفالگران شهر لار آورده شده است.

جدول ۵- اصطلاحات رایج در سفالگری لار (نگارندگان ۱۳۹۹)

معانی	نام لغت به لاتین	نام لغات	ردیف
هر مکانی که سفالگران خاک مورد نیاز خود را از آنجا تهیه کنند	Gawd-e gelkü	گودِ گِل کو	۱
بدنه	Tana	تَنَه	۲
گردن کوزه	Gardü	گَرْدو	۳
کف ظرف	QaOb	قَعْب - تَبَه	۴
داخل ظرف	Tek	تِک	۵
هنگامی که ظرف در حال ساخت خراب می‌شود این واژه به کار برده می‌شود	Xat	خَت	۶
آتش	Taš	تَش	۷
ظرف پخته شده	Az taš onde	از تَش اوندِه	۸
روشن کردن کوره - هنگامی که سفالگران می‌خواهند آتش وارد کوره کنند	Taš bessa te küra - taš dada	تَش بَسَه ت کوره - تَش دَدَه	۹
ترک خوردن سفال هنگام پخت	anakš	شَنک	۱۰
شکم و برآمدگی دادن به ظرف	Tek dada	تِک دَدَه	۱۱
بالا کشیدن گِل روی چرخ	:Daŋg dadaĀ	آهنگ دَدَه	۱۲
صفحه چوبی یا سنگی برای ورز گل	Dazgā	دَزگا	۱۳
صفحه بزرگ پایی	Fal	فَل	۱۴
چانه گل	anač	چَنَه	۱۵
تکه اضافی گل که در صورت نیاز به چانه اضافه یا از آن کم می‌کنند	anačSar	سَر چَنَه	۱۶

دسته	Goša	گُشه	۱۷
چرخیدن	arx xardač	چَرخ خَرده	۱۸
پوسته شدن سفال پس از پخت	Xoš vābesse	خوش وایسه	۱۹
ورز دادن	Va:dada	و دده	۲۰
نقش کشیدن	Naxš bessa	نقش بسه	۲۱
پا زدن برای پهن کردن گل (هنگام تهیه گل در زمان قدیم)	leṼad kerda	لغد کرده	۲۲
سوراخ کردن قسمتی از قلبان برای جای نی قلبان	Pessūna sūlax kon	پسونه سولاخ کن	۲۳
کوره	aruč	چرو	۲۴
الک کردن خاک	Gelü bebez	گیلو بیز	۲۵
خاک الک شده - خاک نرم شده	Oŋgi	انگی	۲۶
وصل کردن دسته	Goša bessa	گُشه بسه	۲۷
خاکستر	Bal-e garma	بل گرمه	۲۸
درفش	Derawš	دروش	۲۹
گلی که برای نگه داشتن ابزار تراش اطراف آن چسبانده می شود	Mā:sūra	ماسوره	30
تکه هایی از کوزه سفالی شکسته - کوزه شکسته شده	Kal	کل	۳۱
کوزه شکسته	Bokal	بکل	۳۲
کوزه دان	Kūzadū	کوزه دو	۳۳
خار و خاشاک بیابان (سوخت کوره در گذشته)	Pača	پچا	۳۴
صفحه اصلی چرخ	Qaleb	قالب	۳۵

۱۲- سفال در آداب و رسوم و عقاید مردم لار

در گذشته ظروف سفالی ارتباط تنگاتنگی با زندگی مردم داشتند که به همین خاطر جزئی از برخی آداب و رسوم های محلی این منطقه شده است. کوزه ها در لار دارای قداست

خاصی بودند به‌طور مثال در برخی موارد دیده شده است که اگر کسی حاجت روا می‌شد نذر می‌کرد تا در ظهر عاشورا سینه‌زنان حسینی را سقایی کند و با کوزه شخصاً به آنها آب بدهد و یا بر در مغازه و منزل خود سکروهای بزرگ (عکس ۳۱) و مملو از آب می‌گذاشتند تا لب‌تشنگان را سیراب نمایند و عده‌ای هم خمره‌های بزرگی را دور از شهر در بیابان‌ها و کوه‌ها در چاله‌های بزرگ حفر شده می‌نهادند و پرآب می‌کردند تا برای چوپانان و شکارچیان و رهگذران تشنه آب گوارایی فراهم آورد این مناطق هنوز هم به تعداد خمره‌های موجود در آن محل تحت عنوان «هفت خُمه یا پنج خُمه» می‌شناسند (شهبهر، ۱۳۹۵: ۱۳۸).

چهار نوع دیگر از کاربرد سفالینه‌ها در آداب و رسوم و عقاید مردم این منطقه به شرح زیر است:

کوزه شو براتی: کوزه سفالی کوچکی است که دلیل کوچک بودن آن به این خاطر است که یک بچه بتواند به راحتی آن را در دستان خود قرار دهد و از نظر ظاهری، موقعی که مشاهده می‌کند لذت ببرد. مقدار شربت درون این کوزه مخصوص یک نفر آن‌هم به اندازه خوردن یک کودک سه یا چهارساله است. شربت دادن در این کوزه‌ها مختص خانواده‌هایی است که حداقل یک بچه در سنین کودکی از دست داده باشند. اعتقاد بر این است که با شربت دادن در این شب، بچه‌هایشان در آن دنیا در کنار حوض کوثر سیراب می‌شوند. شربتی که با آن کوزه‌ها را پر می‌کنند عرق تارونه است که از عصاره شکوفه درخت نخل «بُکوم» گرفته می‌شود. کوزه و شربت را برای خانواده‌هایی می‌برند که بچه کوچک داشته باشند. این سنت دیرینه و کم‌نظیر منطقه لار، به ثبت میراث ناملموس ملی کشور رسیده است و هم‌اکنون نیز در بین مردم این منطقه رواج دارد. (عکس ۳۲) (صنعتی و معتقد حقیقی، ۱۳۹۹، مصاحبه شخصی) (URL15)

کوزه ۴۴ گشه: این کوزه برخلاف نامش که چهل و چهار گوشه نام دارد، تنها دارای شش دسته تزئینی است و مختص نوعروسان ساخته می‌شده که در گذشته خانواده عروس

حتماً این کوزه را همراه جهیزیه به عروس می دادند. (عکس ۳۳) (صنعتی و فرد، ۱۳۹۹، مصاحبه شخصی)

تعزیه: روز عاشورا دو محله در شهر قدیم لار (دم گاله و محله نو) به یاد تشنگان کربلا این مراسم و تعزیه را همه ساله اجرا می کردند. برگزاری این مراسم این گونه بود که بچه های نوجوان با در دست داشتن کوزه هایی از آب، عطش کربلا را به نمایش می گذاشتند و به همراه این کاروان نمادین فردی با بلند گوی دستی مرثیه خوانی می کرد. این رسم کهن سالهاست که دیگر انجام نمی شود. (کامجو، ۱۳۹۹، مصاحبه شخصی) عکس ۳۴ نشان دهنده این رسم دیرینه است.

مراسم عروسی: در گذشته رسم بر آن بوده که در مراسم عصر روز سوم عروسی در خانه داماد، هم زمان با مراسم پایکوبی، پسران با کوزه هایی که در دست داشتند به مردم آب می دادند و دستمزدشان هم همان کوزه ها و لیوان های آب بود (فقیری، ۱۳۹۳: ۳۷۶).

عکس ۳۱- سنکرو، کوزه نگهداری آب عکس ۳۲- کوزه شوبراتی عکس ۳۳- کوزه چهل و چهار گُشه منبع: (نگارندگان ۱۳۹۸) (نگارندگان ۱۳۹۸) (نگارندگان ۱۳۹۹)

عکس ۳۴- مراسم تمزیه و کاروان نمادین
(منبع: آرشیو دانشنامه کهن پارسیان جنوب ۱۳۹۹)

نتیجه‌گیری

با کمک روش مستندنگاری و ارائه مستندات، شناختی جامع از سفالگری شهرستان لار به دست آمد که کاربرد نتایج این تحقیق در راستای حفظ و ثبت این میراث ارزشمند خواهد بود. مشاهده مستقیم سفالگری در لارستان و مصاحبه با سفالگران بومی اطلاعات درخور توجهی از سفال این منطقه، روش‌های تولید آن و همچنین تولیدات سفالین منطقه که گاه به صورت بومی در همان منطقه تولید می‌شود را در پی داشت. مطالعه روند تولید سفال در این منطقه نشان‌دهنده آن است که گل رس سفالگری مصرفی در این منطقه کاملاً بوم آورد است به این صورت که سفالگران در لار از دشت‌های اطراف شهر لار خاک مورد نیاز خود را به کارگاه‌ها منتقل می‌کنند و روش ساخت گل نیز امروزه در لار به روش نیمه سنتی و با استفاده از ابزار و وسایل جدیدتر انجام می‌پذیرد.

ابزارهای سفالگری در شهرستان لار شامل برخی ادوات کاربردی ساده و دست‌ساز که معمولاً خود سفالگران به تهیه و ساخت آن اقدام کرده‌اند می‌شود که در مرحله ساخت و نقش اندازی های مختصری که در این سفالینه‌ها شاهد هستیم کاربرد دارد. و ساخت همه محصولات در حال حاضر به روش چرخ کاری و با استفاده از چرخ برقی، که جایگزین چرخ‌های پایی گذشته شده‌اند، صورت می‌پذیرد. نقوش بکار گرفته شده بر این سفال‌ها نقوشی ساده، بداهه و مختصر هستند که شامل خطوط ساده و موج، گل، درخت، ماهی و پرند است که در عین سادگی نشانگر فرهنگی بی‌آلایش و امتداد فرهنگ پیشینیان در حوزه نقش و نمادهای فرهنگی است.

نقوشی که در بین اقوام مختلف این سرزمین همواره طلب خیروبرکت و فراوانی را در خود داشته است. برای پخت این سفالینه‌ها از کوره‌های صورت سنتی که بر روی زمین قرار دارند استفاده می‌شود. این کوره‌ها به دو نوع سوخت گاز و سوخت گازوئیل با ساختمانی متفاوت تقسیم می‌شوند. همچنین کوره‌ای که می‌توان آن را مختص این منطقه دانست و در دیگر مناطق سفالگری امروز ایران مانند شهرضا، نطنز، گناباد و ... کمتر دیده می‌شود، کوره دوده‌دهی است. در این کوره که ساختمان خاص خود را دارد، ابتدا در محیط پخت اکسیداسیون ظروف را پخت کرده، سپس راه ورود هوا را به کوره مسدود نموده تا محیط پخت، احیاکننده گردد.

نتیجه کار، سفالی با بدنه سیاه‌رنگ است که معمولاً کاربری قلیان دارد و به‌طور خاص و ویژه در این منطقه تولید می‌شود. طبق اطلاعات به‌دست آمده، در سفال‌های قدیمی این منطقه، لعاب‌های محدودی به‌کاربرده شده است، اما امروزه همه تولیدات بدون لعاب در بازار عرضه می‌شوند. این امر وجه تمایز این سفالینه‌ها با مراکز مهم سفالگری ایران است که دستخوش تغییرات بسیاری در طول زمان شده‌اند. از این حیث می‌توان آن را با سفال‌های کهن و یا مراکز بکر سفال امروز ایران مانند گلپورگان همانند دانست.

در این تحقیق ۲۲ گونه سفال در لار اعم از تولیدات قدیمی که دیگر تولید نمی‌شوند و تولیدات جدید مشاهده شد. تولیدات امروزه سفالگران لاری، کاربردی و شامل قلیان،

سرقلیان، کوزه‌های آبخوری و خمره‌های نگهداری مواد غذایی است که بیشترین سهم تولیدات را به خود اختصاص می‌دهند. این اشیاء دارای فرم‌ها و تزئینات ساده اما کاربری هستند که اکثراً کاربرد محلی و گاه آیینی دارند. برخی از این تولیدات مانند قلیان به کشورهای همسایه نیز صادر می‌شود. در لار ۹ کارگاه فعال سفالگری وجود دارد که بیشتر آنان با یکدیگر نسبت خانوادگی دارند و این حرفه را از پدر خود آموخته‌اند. به گفته سفالگران چون این حرفه سختی‌های زیادی دارد، جوانان حاضر به شاگردی در این زمینه و برگزیدن شغل سفالگری نیستند و به همین خاطر تمامی شاگردان مشغول به کار در کارگاه‌ها غیر ایرانی و تبعه افغانستان هستند که این کار باعث عدم جایگزینی نیروی کارآمد و استاد سفالگر در آینده خواهد شد.

در نهایت می‌توان گفت که در گذشته ظروف سفالی ارتباط تنگاتنگی با زندگی مردم داشتند که به همین خاطر جزئی از برخی آداب و رسوم‌های محلی این منطقه شده است. در برخی از آداب و رسوم‌های محلی این منطقه استفاده از کوزه‌های سفالی رایج بوده است که متأسفانه امروزه این آداب رسوم یا از بین رفته‌اند یا بسیار کم‌رنگ شده‌اند.

مهم‌ترین محدودیت‌های این تحقیق فقدان منابع علمی و محلی قابل دسترس و قابل استفاده در راستای پژوهش بود. عدم ثبت نوشتاری و عکسی موارد اشاره شده در زمینه سفال و درگذشت اساتید این فن و عدم دسترسی به شیوه‌های کار آنان از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش را شامل می‌شود. در ادامه این پژوهش به نظر می‌رسد که مطالعه راهکارهای احیای سفال در منطقه و فراهم کردن زمینه‌های جدید برای ورود جوانان در بخش کارآفرینی می‌تواند تأثیر بسزایی بر افزایش تولید و فروش سفال‌های این منطقه داشته باشد.

منابع

- باقریان، عذری. (۱۳۸۹)، آی بچه گل: نگاهی به بازی های محلی لارستان، ساوه: ما دوتا، چاپ اول.
- سرداری، علیرضا و سرخوش، احمد. (۱۳۹۷)، بررسی و شناسایی باستان شناسی شهرستان لارستان، گردهمایی سالانه باستان شناسی ایران، مجموعه مقالات کوتاه، جلد اول، تهران، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.
- شهپر، ساره. (۱۳۹۵)، باورهای عامیانه در لارستان (مجموعه مقالات)، شیراز: نامه پارسی، چاپ اول.
- شیرانی، مینا، ایزدی جیران، اصغر، اسپونر، برایان و کوهستانی، مریم. (۱۳۹۷)، «بررسی انسان شناختی نقوش سفال کلپورگان سراوان». نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، سال بیست و سوم. ۴: ۷۱-۸۰.
- صلاحی، عبدالعلی، آرشیو الکترونیکی تصاویر دانشنامه کهن پارسیان جنوب ۱۳۹۹.
- کفیلی، نگار و سامانیان، صمد. (۱۳۹۲)، بازشناسی سفال بومی ایران با رویکرد بوم شناسی فرهنگی، نشریه پژوهش های انسان شناسی ایران، شماره ۲ دوره ۳.
- وثوقی، محمدباقر. (۱۳۸۰)، از ایران چه می دانم " لارستان"، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.

مصاحبه ها:

- اسماعیل زاده، علی. (۱۳۹۸-۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- اسماعیل زاده، نعمت. (۱۳۹۸-۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- آگاه، حسین، آگاه، علی. (۱۳۹۸). مصاحبه شخصی
- باقرپوریان، حسن. (۱۳۹۸). مصاحبه شخصی
- شهر آشوب، مجتبی. (۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- صنعتی، عبدالنبی. (۱۳۹۷-۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- علویه، سیما. (۱۳۹۷-۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- فخاری، کاظم. (۱۳۹۸-۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- فرد، احمد، فرد، محمد. (۱۳۹۸-۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- کامجو، صمد. (۱۳۹۸). مصاحبه شخصی
- معتقد حقیقی، رجب. (۱۳۹۹). مصاحبه شخصی
- معتقد حقیقی، محمدجواد. (۱۳۹۷-۱۳۹۹). مصاحبه شخصی